

הרב אדיר הכהן
מו"צ בבית הוראה משפט וצדק שע"י ישיבת כסא רחמים

בדעת מרן הגאון הרב מאזוז במניין חוטי התכלת

בס"ד ב' דראש חודש אדר ראשון התשע"ט לפ"ג. חודש שמרבים בו שמחה נעין בליקוטי מאמרים לרבינו צדוק הכהן מלובלין סוף אות ט"ז, ויש חולקים, עיין בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' פ"ח].

יעלה ויבא לקראת מעלת ותהלת חכמי ורבני אגודת פתיל תכלת, ה' עליהם יחיו, איתן מושבם בירושלים דדהבא תובב"א

הננו להודות להם על הספרים ששלחו למנה קדם מרן מלכא מו"ר ועט"ר ראש הישיבה יחשל"א. יישר כחם וחילם לאורייתא להגדיל תורה ולהאדירה. ולהפיץ ענין זה בכמה דרכים מתוך שמחה ואורה. עד שנזכה לגאולת עולם במהרה. [וכלשון מו"ר במאמרו דלהלן: חיפוש וזיהוי התכלת בימינו הוא סימן לפעמי משיח ולגאולה קרובה. וסימניך תן כבוד לעמך תהלה ליריאיך בב"א].

ובעוברי בין בתרי ספר "והיה לכם לציצית", הכולל קבצים א'-ט', ראיתי לכמה מהרבנים הכותבים שדנו בענין כמה חוטים של תכלת יש לשים בכל כנף (קובץ א' עמ' ז והלאה, קובץ ב' עמ' נח והלאה, קובץ ד' עמ' טו והלאה, עמ' כט והלאה, עמ' מז והלאה, קובץ ה' עמ' סז והלאה, קובץ ו' עמ' ז, עמ' ח והלאה, עמ' לו והלאה, עמ' קיא והלאה, קובץ ד' עמ' לו והלאה, קובץ ט' עמ' נו והלאה). ורובם הסכימו לעשות כהראב"ד ב' חוטים, או כהתוס' ד' חוטים, ורק מיעוטם הסכימו לדעת הרמב"ם שלא לעשות תכלת אלא חוט אחד בכל כנף.

ולכן הנני לצרף בזה מאמר שכתב מו"ר ועט"ר מרן ראש הישיבה נר"ו, שפורסם בזמנו בירחון אור תורה (אדר ב' תשע"א סימן פ"ו), בהורמנותיה דמו"ר (בתוספת מעט נופך שאמר לי להוסיף בשולי המאמר), בו דעתו דעת עליון שהנכון לנהוג כהרמב"ם שלעשות רק חוט תכלת אחד בכל כנף. ועוד הנני לציין לפניהם לספרו מקור נאמן ח"ב (סי' ס"ח-פ"ד) שם הובאו כמה תשובות קצרות של מו"ר בענין התכלת. ע"ש.

ובעיקר דברי הרבנים הכותבים בקבצים הנזכרים, אחר שעברתי על המאמרים, הנני להסביר בקצירת האומר למה אחר כל דבריהם עדיפא לן למינקט כדעת הרמב"ם.

והנה מאי דפשיטא להו לכמה מהחכמים שהרמב"ם כמעט יחיד בדבר, ואילו רוב מנין ורוב בנין של הראשונים עומדים בשיטת התוס' (כלשון הה"כ בקובץ ד' עמ' יז), ומנה שם שמותם, רבינו גרשום מאור הגולה (הובא בשיטמ"ק החדש ייש פרק התכלת), רש"י, ר"ת (תוס' מנחות לח ע"ב), ר"י (פרנס סי' תכ"א), מהר"ם בתשובותיו (ד"פ סי' תמ"ד), הרא"ש (הל' ציצית סי' ו'), טור (סי' י"א), רבינו ירוחם (נתיב י"ט ח"ג), מרדכי (ר"פ התכלת), יראים (סי' ת"א), עיטור (הל' ציצית עמ' 134), סמ"ק (מצוה ל"א), תוס' ר"פ (ברכות ט ע"ב), ראבי"ה (הל' ציצית), ר"י מלוניל (הל' ציצית), רי"ד בספר המכריע (פ"ח), נמוק"י (ריש הל' ציצית), הרשב"א (יבמות ד ע"ב), אגודה (פרק התכלת) והאגור (הל' ציצית). ואילו בשיטת הראב"ד עומדים הערוך (ערך תכל), המאירי (יבמות ה ע"ב) והרי"ז בפסקיו (עמ' רכג). ולרמב"ם לא מצאנו לו חבר רק בנו רבינו אברהם (כמובא בס' כליל תכלת עמ' מב) ורבינו פרחיה (שבת כה ע"ב) והרב מגדל עוז. עכת"ד.

והנה מה שכלל בשיטת התוס' שכן גם דעת רש"י, לא דק, שאף שכן כתב במנחות (לח ע"א), מ"מ בפירושו על התורה (במדבר טז, א) כתב בטענת קורח כלפי מרע"ה "חוט אחד של תכלת". ואם כן אין אתנו יודע מה דעתו. ומה שכתב שכן דעת רבינו ירוחם, המעיין שם יראה שאין לו הכרעה ברורה, וכבר כתב בשו"ת משכנות יעקב (חאו"ח סי' י"ח) שרי"ו חשש לכל השיטות ואף לשיטת הרמב"ם. ע"ש. ומראבי"ה והאגור גם הה"כ מודה שאין הכרח לזה כמו שביאר שם (הערה 2). ואילו כנגד דעת התוס' עומדים גם הראב"ד וסיעתו שסוברים שהוא חוט שלם וגם הרמב"ם וסיעתו שסוברים שהוא חצי חוט, ואם כן הם הרמב"ם והראב"ד, הערוך, המאירי, רבינו אברהם, רבינו פרחיה, כמו שהביאם הה"כ שם.

ובמשי"ם חפשי ראיתי שגם הר"ש בן היתום (מו"ק יח ע"ב) סביר ליה כהרמב"ם. וכן מהר"ז בינגא תלמיד מהרי"ל (מכון ירושלים עמ' יד) העתיק דברי

הרמב"ם בזה. ויש להוסיף עליהם, את רבינו בחיי בכד הקמח (ערך ציצית) ובפירושו עה"ת (פר' שלח) שהביא בסתם דעת הרמב"ם ובדעת י"א דעת הראב"ד (ומשמע שדעתו נוטה להרמב"ם), וכן את הרב ארחות חיים (הל' ציצית סי' י"א) שהביא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד. ולא הכריע. אבל ודאי דלא סבירא ליה כהתוס'. וכן הרמב"ן עה"ת (סוף פר' שלח לך) כתב: "אבל הזכרון הוא בחוט התכלת". ומשמע שסובר כהרמב"ם, ועל כל פנים בוודאי לא כהתוס'.

וכן הרמ"ה בספר יד רמה (סנהדרין קי ע"א), ובספר מדרש האפלה (במדבר טז, ל), ובספר תורת המנחה לתלמיד הרשב"א (דרוש ס'), ובספר מגן אבות להרשב"ץ (ח"ב פ"ב), נקטו בלשונם בטענת קורח כלפי מרע"ה "חוט אחד של תכלת", ומשמע להדיא דסבירא ליה כהרמב"ם ועל כל פנים בוודאי דלא כהתוס'. וכ"ן דעת ר"מ הדרשן (שהובא ברש"י סוף פר' שלח) כמ"ש מו"ר באו"ת. וכן נראה דעת הרלב"ג (פר' שלח) כמו שציינו חלק מהכותבים. וקודם לכולם רבינו שמעון בן חופני גאון, כמו שכתב הרמב"ם בתשובתו לחכמי לונל (שו"ת פאר הדור סי' כ"א). ויש מהכותבים שדחקו לשון ר"ש בן חופני דכוונתו על חוט שלם כהראב"ד, ומ"מ פשט דבריו כהרמב"ם שכתב אחד מן החוטים "התלויים". ועל כל פנים בוודאי שסובר לא כהתוס'.

ואם כן אדרבה המחלוקת שקולה ואף נוטה יותר לכיוון זה, ובפרט שעומדים בשיטה זו אחד הגאונים ר"ש בן חופני, ורבינו הרמב"ם. וה"ן נוסף עוד דהכי סבירא להו לכמה מגדולי החכמים שבסוף תקופת הראשונים, מהר"י בירב בבית יעקב (על הרמב"ם) ורבינו יהודה אלבוטיני בספר יסוד משנה תורה (נכתב בשנת רע"ה), שהצדיקו דברי הרמב"ם בזה. וכן מרן ז"ל שקיבלנו הוראותיו מדבריו בבית יוסף או"ח (סי' י"א) נראה שתופס כסברת הרמב"ם, אחר שהביאה באחרונה ובלשון "אבל", וכן העתיק כל תשובת הרמב"ם לחכמי לונל (וכן אחר דברי הרמב"ם הוסיף שגם התוס' הביאו כן מהספרי אלא שהם סוברים דפליג אתלמודא דידן). וע"ע בשו"ת שמחת כהן מהד"ב חאו"ח (חי' ש"ע סי' ג') ובס' ילקוט כהונה חאו"ח (עמ' שפ"ד).

ואם כן בודאי דעדיפא לן למינקט כשיטה זו, ולא יהא אלא ספק, תפסת מועט תפסת.

ועוד שמעתי ממו"ר הגאון הנאמ"ן נר"ו שחלק ניכר מהנמשכים אחר התוספות זה ראשונים שרגילים להעתיק דבריהם, ואף שכל אחד ראשון בפני עצמו, מכל מקום ידוע שדרכם להעתיק דברי התוספות דרך שקלא וטריא, ולא בהכרח דנחתי כל כך לדינא בהא מילתא. עכתד"ק.

ומה גם שכן מבואר בספר הזוהר הקדוש (פר' שלח דף קע"ה ע"ב) "והיא חוטא חדא ורשימא בגוונהא". והוא בפירוש דלא כהתוס' אלא כהרמב"ם (או כהראב"ד). וכבר למדנו להועיל מרן בבית יוסף (או"ח סימן כ"ה) שבכל מקום שאין הכרעה ברורה בתלמודא דידן נקטינן כהזוהר. ע"ש.

ומאחר עלות שבזוה"ק מבואר שהוא חוט אחד, ודלא כהתוספות, אם כן יש לדון האם עדיף לעשות כהראב"ד שסובר חוט אחד שלם (שהם ב' חוטים מתוך שמונה) או כהרמב"ם שסובר חצי חוט (דהיינו חוט אחד מתוך שמונה). ונראה ברור שעדיף לעשות כהרמב"ם, שהוא עמוד הוראה וגם רבים אשר עומדים בשיטתו, למעלה מעשרה, וכמבואר לעיל.

ואין לומר דעדיף לעשות כהראב"ד אחר שגם התוס' ודעמייהו לא סבירא להו כהרמב"ם וביחד עם הראב"ד הווי רוב נגדו (וע"ע בכיו"ב במה שכתב מז"ק מוהרר"ך זצ"ל בספר פרחי כהונה בקידושין דף י"ז ע"א), דהא אם נעשה כהראב"ד לא יוצאים בזה ידי חובה להתוס', ואם כן יש לנו למנות רק את העומדים בשיטת הרמב"ם או הראב"ד, ובזה הרוב עומדים בשיטת הרמב"ם.

ואחרון חביב הוא רבינו האר"י ז"ל, שמבואר בשער הכוונות (דף ו ע"ב) בפירוש ששבעה חוטים לבן ואחד של תכלת. והוא כשיטת הרמב"ם. ורבים האומרים דאף לא אמרינן סב"ל נגד האר"י (עיין בשו"ת יצחק ירנן ח"א חיו"ד סי' י"ד). ועל כל פנים לכולי עלמא בעניני קבלה נקטינן כוותיה. וכן מבואר גם במגיד מישרים (פר' קרח) ובטעמי המצוות לרדב"ז ועוד מספרי הקבלה.

ומה שרבים מהרבנים הכותבים סמכו על הגר"א וחלקם כתבו שסובר כהתוס' וחלקם כתבו שסובר כהראב"ד ומיעוטם כתבו שסובר כהרמב"ם. הנה אחר שיש כמה סתירות בדבריו קשה לסמוך על כך. ובפרט שרוב המקובלים ובראשם האר"י ז"ל סוברים בפירוש כהרמב"ם. [ובראות דברינו אלו מו"ר הגאון הנאמ"ן נר"ו, אמר להוסיף על כך, ששער הכוונות עדיין לא נדפס בזמן

הגר"א, ויתכן מאד ואילו היה רואה דברי האר"י המפורשים בזה לא היה חולק עליו בזה].

ובר מן דין, לו שקול ישקלו כל שלוש הדעות בספק שקול, מכל מקום אחר שייתכן ולדעת הרמב"ם שיש להטיל רק חוט אחד, אם יוסיף הרי זה גורע (והאריכו בזה הרבנים הכותבים, אם לכל אחד מהשיטות מותר להוסיף על התכלת או שהפסיד הכל), אם כן בוודאי דבכל כי הא שב ואל תעשה עדיף, ותפסת מועט תפסת, וכמו שביאר זאת גם מו"ר במאמרו.

וכל שכן שכבר נתבאר לעיל ששיטת הרמב"ם היא השיטה העיקרית רוב מנין ורוב בנין על פי הפשט והקבלה. והכי עדיף לן למינקט, אף שגם לעושים כשיטות האחרות יש להם על מה שיסמוכו.

בברכה רבה

ע"ה אדיר הכהן ס"ט